

За сучасних умов тільки фольклорна експедиція може забезпечити рівень спілкування з фольклорносіями. Вивчення звичаїв, обрядів, а головне, слухання живих інтонацій народної мови та мелодій, все це разом – багате джерело для вивчення фольклору та його передачі наступним поколінням.

Список використаної літератури

1. *Борисенко К.* Українська народна обрядова поезія. – К.: Школа, 2006. – 272 с.
2. *Грбовецький В.* Нарис історії Галича. – Галич, 1997. – 240 с.
3. *Грица С.* Фольклор у просторі та часі: Вибрані статті. – Тернопіль: Астон, 2000 – 228 с.
4. Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості // Упоряд. *Шумда С.* – К.: Веселка, 1998. – 479 с.
5. *Лозко Г.* Українське народознавство. – Харків: Див, 2005. – 422 с.
6. *Новосад М.* Пісня як домінанта у формуванні духовної культури українського народу // *Перевал.* – 2001. – № 3–4. – С. 426–431.
7. *Поляк О.* Народні пісні Гуцульщини та їх зв'язок з обрядовими традиціями Прикарпаття // *Збірка наукових праць. Теоретичні та практичні питання культурології № 5.* – Мелітополь. – 2001. – С. 41–46.
8. *Яценко М.* Українські народні пісні в записах *В. Гнатюка.* – К.: Музична Україна. 1971. – 922 с.

Максим ДОЙЧИК, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, заступник декана філософського факультету

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Ігор ГОЯН, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та експериментальної психології, декан філософського факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника
/м. Івано-Франківськ/

Людська гідність у творах українських мислителів доби Відродження

У суперечливих умовах становлення громадянського суспільства питання людської гідності не тільки не девальвується, а навпаки, все більшою мірою набуває актуальності. Розуміння проблеми гідності, значущості людини має глибинну історико-філософську традицію, важливою складовою якої є інтелектуальний доробок мислителів доби Відродження.

В цілому, дана тема постає як етична, і тут відомі роботи В. А. Малахова, Г. Д. Бандзеладзе, Р. Г. Апресяна, А. А. Гусейнова, Е. В. Золотухиной-Аболиной та ін. Разом із тим, на даний час відсутні роботи, в яких би синтетично, цілісно, з історико-філософських позицій аналізувався феномен гідності.

Ідея гідності в українському ренесансному гуманізмі має багато спільного з поглядами на дане питання в античній філософії, проте, як зазначає відома дослідниця української філософської думки епохи середньовіччя Марія Кашуба, у ренесансному підході наявна і своя специфіка, визначена впливом християнства: людина постає як особистість, яка може со-творювати разом з Богом, оскільки в ній присутня його часточка – Дух [4, с. 156].

На відміну від середньовічної людини, погляди якої були звернені до надкосмічного Творця, пошуки якого здійснювались у глибинах власної самосвідомості, українська людина доби Відродження шукала шляхів уподібнення до Бога не тільки через самозаглиблення і внутрішнє містичне осяяння, а й через спрямовану назовні активність, через любов, в усвідомленні значущості свого буття.

У середні віки людина пишалась передусім своїм походженням, давністю роду чи титулами, за що, власне, і цінувалась, і прославлялась іншими. Людина без шляхетного родоводу не могла розраховувати на шану і повагу до свого життя. Шляхетність вважалась невіддільною ознакою високого походження: лише аристократ визнавався здатним до справжньої величі душі, героїчних вчинків. Натомість гуманісти ставили значущість людини в залежності від її особистих якостей, особливої добротності, таланту та вміння їх реалізувати. Представник аристократичного роду, на думку гуманістів, повинен заслужити шану шляхетними справами, своїми героїчними вчинками чи гідною пам'яті нащадків громадською або благодійною

діяльність тощо. Утверджувалась думка, що той, хто не одержав дару у вигляді "шляхетності крові", може набути "шляхетності духу" завдяки своїй наполегливості, доброчесності, самовдосконаленню: "Добродетельное благородство преобретается, а не дается родством" [1, 35 зв.]. Таке розуміння цінності людини висловлюють Станіслав Оріховський, Григорій Сяноцький, Симон Пекалід, Кирило-Транквіліон Старовецький, Касян Саковч, Лаврентій Зизаній, Юрій Рогатинець, Віталій з Дубна, Ісаїя Копинський, Іван Вишєнський та ін. Серед них можна виділити Станіслава Оріховського, який вступав за рівність усіх станів у Польщі. Єдиним доказом і законним підтвердженням шляхетності, вважав мислитель, є особисті якості представників цього стану й узгоджені з ними доброчесні вчинки. Шляхетність за духом, а не за походженням, поцінування людини за її особисті заслуги, а не за аристократичні титули – лягали в основу міркувань про людину й у Віталія з Дубна. У главі "Про благородство" він писав: "Будь доброчесним і з тебе почнеться шляхетність... Краще бути шляхетним, ніж народитися шляхетним". Шляхетністю духа є здатність людини прощати образи, долати в собі бажання помсти, сатисфакції, серцем "необязанно терпеть скорбь и помышления великие иметь" – в цьому і полягає справжня шляхетність [1, 35 зв.].

За Юрієм Дрогобичем, завдяки доброчесним думкам, що знаходять свою актуалізацію у вчинках, людина може не лише наблизитися до Бога, а й уподібнитися до нього. Про це читаємо у вірші-присвяті Римському Папі:

Ти досягнув завдяки своїй зірці найбільшої чноти, –

З тої причини усі мають за Бога тебе [5, с. 175].

Гідність українськими мислителями розумілася не тільки як дар природи, а й як наслідок виховання, самовдосконалення, праці людини над собою впродовж усього життя. Ідею необхідності морального зростання висловив у своєму вірші Павло Кросненський:

Якщо бажаєш, хто б ти не був, сягнуть

Похвал найвищих, благ найжаданіших...

Служби щоденно млій наставниці, –

Святій Чесноті, тільки до неї слід

Невтомно йти... їй над усе цінувати.

[5, с. 176].

Виховання якостей гідної людини українські гуманісти дуже часто поєднували з набуттям мудрості. Мудра людина – то, на їхню думку, передусім мислитель, філософ, людина гідна, високоморальна, обдарована великим розумом, досвідом і глибокими знаннями. У житті вона чинить завжди розумно і розважливо. Для Станіслава Оріховського доброчесність і мудрість – взаємопов'язані. Бути гідним – те саме, що керуватися мудрістю. "Серед усіх чеснот мудрість вважається захищеною", – казав він [8, с. 41]. Мислитель постійно підкреслює значення розуму як важливого чинника в утвердженні

Станіслав Оріховський порівнює розум з каганцем, що освітлює людини дощя лише тоді, коли вона обрала правильні етичні орієнтири [5, с. 1]. Крім Станіслава Оріховського, мудрості надавали великого значення вихованні людини Софроній Почаський, Касян Сакович, Григорій Сяноцький, Кирило-Транквіліон Старовецький, анонімний автор "Похвали мудрості". Втвердили, що справи моральності належать не лише до релігії, але й до розуму, що суттєво моральної доскональності полягає не в запереченні бажань, скоюванні їх релігійними приписами, а в ошляхетненні розумом, бо "і склади клеїноди можуть украсти, а ремесла, науки і доброчесності – ні". Отож знати, можемо спостерігати те саме поєднання, що і в Станіслава Оріховського: доброчесності й мудрості, які "користь і душевну, і тілесну приносять" (Анонім Мудра і доброчесна людина здатна оцінити і гідно сприйняти себе, усвідомити важливість і потрібність свого буття. У мудрості, на думку Кирило-Транквіліона Старовецького, багатство перебуває "у правіці, а слава, чести і державна – у лівіці" [6, с. 248, 262].

Гідність людини визначається виключно її душевними якостями. Не також конкретно вказує і Віталій з Дубна: "Усе благо міститься в душів доброчесності, котрій зашкодити ніхто не зможе, навіть якби він відірвав її від самої людини і тому – певна. Цінність як внутрішню силу, залежить лише від самої людини і тому – певна. Цінність як внутрішню силу, залежить незалежно від будь-яких несприятливих обставин. Отже, по-справжньому гідне буття можливе лише для людини шляхетного духу, тобто тієї, котрим дотримується принцип дієвої моральності: щедрості, добродійності, людяності, душевної мужності і великодушності [1, 87]. Як влучно підмітив Віталій, ні в чому не може відчувати такої радості шляхетна людина як у чистій совісті, основою якої є саме доброчесне життя [1, 81].

Ідеал діяльного творчого життя, подвижництва був притаманний духовній культурі України віддавна, а пізніше був покладений в основу гуманізму Відродження. Серед його активних пропагандистів можна згадати передусім Станіслава Оріховського, який, звертаючись до польського короля, закликав його бути "сильним, мужнім", здобувати авторитет суспільства корисною діяльністю "гідною короля", набутим досвідом, відвагою [8, с. 2]. Кожен індивід, вважав мислитель, здатен жити гідно [5, с. 105]. Ця думка Станіслава Оріховського була підтверджена його власним активним життям. Свій багатогранний талант оратора, публіциста, історика, політика, філософа життєлюбця він реалізував у багатьох своїх творах. "Ругенський Демосфен" "сучасний Ціцерон" – так називали в Західній Європі цього найбільш визначно українського представника тогочасної гуманістичної культури. Станіслав Оріховському був притаманний оптимістичний погляд на людське життя, якому, на його думку, треба досягти гармонії почуттів, самодостатності, сил,

Людину вітчизняні мислителі вважали здатною зрозуміти, оцінити все багатство і розмаї навколишньої природи, спроможною творити духовні цінності, що мають велику суспільну вагу. Кирило-Транквіліон Ставровецький, підкреслюючи те, що гідність людини залежить від наявності особистих якостей, в той же час відзначає важливість іншого аспекту цієї проблеми, а саме: гідність виявляє себе як інтегральний результат морально витриманого добродесного життя. Мислитель вводить принцип користі, як основи людської моральності, одночасно засуджуючи паразитизм, "леность і праздность проклятую" [9, с. 12].

Суспільну значущість і користь своєї праці усвідомлював представник раннього українського гуманізму XV ст. Юрій Дрогобич. Він писав: "Я ж мої книги у світ випускаю з єдиним бажанням: хай буде користь від них роду людському в житті" [5, с. 104]. У стилі ренесансних оцінок людини і Юрій Рогатинець вбачав вище благо у "народній користі", активному, діяльному житті, спрямованому на благо суспільства. Він відкидав позицію пасивного спостерігача, бо вона, на його думку, є позицією крайнього егоїзму і користь від неї сумнівна [3, с. 82]. Аналогічний підхід до досліджуваної проблеми зустрічаємо у західноєвропейських гуманістів. Вони проголосили метою життя активну діяльність на благо собі і суспільству. Людина, на їх думку, повинна вести такий спосіб життя, щоб бути "задоволеною сама собою, цінованою іншими і корисною багатьом". У тому полягає гідність людини [7, с. 60].

На думку іншого представника українського Відродження, Лаврентія Зизанія, справжньому християнину "не досить самої віри, але й добрих учинков потреба". Людина мусить активно трудитися на благо суспільства з глибокого переконання в тому, що це принесе користь людям, а не зі страху за бездіяльність у потойбічному світі. Мислитель підкреслює, що служити доброю на землі людина повинна завжди, "навіть хотяй бы жодних мук грішникам зготованих не было" [3, с. 92]. Захищаючи ідеали громадянського служіння, активного суспільного життя, Лаврентій Зизаній, подібно до Юрія Рогатинця, виходив з ренесансного розуміння людини як істоти тілесно й духовно здорової, не зіпсованої "гріховним" минулим, створеної для творчої самореалізації та самоствердження. В душі ренесансного возвеличення гідності людини він твердив, що людина – рівна Богу, проте актуалізація цієї рівності, розкриття в собі божественних властивостей досягається в добродесній практиці, безкорисливому служінні людям. Ця думка, як ми бачимо, є лейтмотивом філософії гідності в українському гуманізмі кінця XVI – першої третини XVII ст.

Отже, переживання людиною власної цінності й утвердження її, навіть у супереч обставинах, визначається в українському ренесансному гуманізмі як почуття власної гідності. Перенесення ціннісної і цільової орієнтованості людини з себе на іншу, або, інакше кажучи, піклування про "ближнього", намагання зробити його життя радісним, щасливим, є важливим ментальним

фактором гідності людини. Духовна винагорода розуміється багатьма українськими гуманістами як усвідомлення гідності свого життя, любові, від прилучення посередництвом цього до вищої духовності, "життя во Христі" [2, с. 236]. Це – осягнення надприродного без очікування тієї винагороди, що дається тим, хто лише зі страху перед жахаючою карою небес, моторошною картиною пекла дотримується праведності й уникає гріха. В людині, в її істинній сутності закладена потреба жити не тільки заради себе і бачити в цьому істинний сенс свого існування. Задовольняючи цю потребу, віддаючи частину свого буття іншим людям, людина вже в цьому самому набуває відчуття самоцінності і потрібності свого буття.

Список використаної літератури

1. *Вітатій з Дубна*. Діоптра, або Зерцало, и выражене живота людского на том свѣтъ ... – Евю: тип. Виленского братства, 1612. – 182 л.
2. *Зизаний Лаврентій*. Катехизис. – Гродно: Тип. Короля польского, 1783. – 346 л.
3. *Кашуба М. В., Паславський І. В., Захара І. С.* та ін. *Філософія Відродження в Україні*. – К.: Наукова думка, 1990. – 334 с.
4. *Кашуба М.* Утвердження українського ренесансу / Рецензія на: *Литвинов В.* Ренесансний гуманізм в Україні. – Філософська думка. – 2001. – № 4. – С. 153–157.
5. *Литвинов В. Д.* Ренесансний гуманізм в Україні. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. – 472 с.
6. Пам'ятки братських шкіл на Україні. Кінець XVI – початок XVII ст. Тексти і дослідження. – К.: Наукова думка, 1988. – 566 с.
7. Проблема людини в українській філософії XVI–XVIII ст. / Під ред. *М. В. Кашуби*. – Львів: Логос, 1998. – 239 с.
8. *Станіслав Оріховський* // Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія): У 2 ч. – К., 1995. – Ч. 1. – С. 23–421.
9. *Ставровецький К.-Т.* Зерцало богословий избрана от многих книг... – Почаїв: [б.в.] 1618. – 114 л.